

így hangzik: Törökkel-tatárral / Fölötte nagy kárral / Országunkat rontja, / Omitja keresztbénynek / Vénét nemzetének, / S hazánkat pusztítja; / Kegyetlenségével / S törökösségével / Istent is boszontja.

A *törökség* helyett tehát *törökösség* olvasható, éppen ezért ezt a szót függesztettük címül ennek a kis közleménynek az élére.

Mármost az a további kérdés, hogy a *törökösség* az idézett helyen csakugyan szinonimája-e az ádáz szívtelenségnek. Semmiképen sem az. A nagy katolikus és nagy Habsburg-párti *Koháry*, aki különben három évig *Thököly* fogságában sanyargott, rabénekének ebben a szakaszában is a kuruckirály ellen fakad ki. Szerinte *Thököly* nemcsak azzal haragítja az Istent, hogy rontja-pusztítja nemzetét, hanem azzal is, hogy keresztény létére a törökkel van cimboraságban. Tehát kegyetlen és a törökkel tart, azaz *törökös*, bűne a kegyetlenségen kívül még a törökkel való szövetkezés, a *törökösség* is. Látnivaló, hogy *Koháry* említett sorai-ban a *törökösség* nem szinonimája a kegyetlenségnek v. az ádáz szív-telenségnek.

De tudtommal nem volt az a régi nyelvben máshol sem. A török uralom idején sokszor vádolták egymást az emberek *törökösség*-gel. Igen súlyos vád volt ez. Azonban mindannyiszor azt értették rajta, hogy valaki a törökkel tart, hozzá húz, vele cimborál, titokban török szokásoknak, erkölcsnek hódol, vagy Mahomed hitét követi. A fent idézett cikk írója is említi *Salamon Ferenc* nyomán, hogy már az is *törökösség* volt, ha valaki peres ügyében a török igazságszolgáltatáshoz folyamodott. Ammál mélyebben merült a *törökösség* bűnébe a pogánnyal szövetkező. Nem is mulasztották el szemére téríteni ellenségei. Azonban e bűne kapcsán sohasem kegyetlenséggel v. szívtelenséggel vádolták, s így régi nyelvünk egyetlen adata sem igazolhatja, hogy a *törökös*, *törökösség* szavakhoz valamikor az 'ádáz szívtelenség' fogalma fűző-dött volna.

Csefkó Gyula.

Szőlőhártya.

Ezt az összetett szót (vö. N. és Ny. I, 172) én nem a nép nyelvéből ismerem, hanem az irodaloméból. Egy fiatal írónak, a tudomásom szerint szintén szegedi származású *Terescsényi György*nek egyik elbeszélésében találtam rá ezen a helyen: „A büszkebokrok sűrűjében, némelyik a *szőlőhártyák* vonalába gurulva... ott mosolyogtak, imcselkedtek az áthullott idegén almák“. (Napkelet 1928, 13. sz. 39. l.) Itt is, mint ahogy a *Tömörkény*ből felhozott példákban láttuk, nyilvánvalóan azt a mesterséges térszíni formát kell a *szőlőhártyán* értenünk, amelyről a következő idézetben van szó: „Szüreteléskor az állani való szőlőt lerakják a *borozda hátjára*, s aztán később szedik össze külön kosarakba“. (Kiskunhalas. Nyr. XIV, 374). Amit tehát Szegeden *szőlőhártyának* hívnak, annak Halason *borozda hátja*, *Móra István* egyik kedves rajzában (A szüret, *Bartha—Tordai*: Retorika, 19. l.) pedig *szőlőhátja* a neve.

Csefkó magyarázata megértette velem *Terescsényi* említett elbeszélésének egy másik, hasonló kifejezését is: a *paszulyhártyát*. *Terescsényi*nek ebben a mondatában: „... a Vőneki-gyerek viszonzásul sül-dőkkel túratta ki a legszebb krumplifészkeket, *paszulyhártyákat*, dinnye-

ágyásokat" (Napkelet i. sz. 37. l.), a dölten szedett összetett szó bizonyosan a paszuly tövében feldombozott földet jelenti. Lehet, hogy ez is *paszuly hátja* volt eleinte; de szerintem sokkal valószínűbb, hogy a *szőlő hátja* (ejtsd *szőlőhátya*) > *szőlőhátya*ból kivált *hátya* szót alkalmazták a paszuly tövében összekapált dombocskára elnevezésére.

Ezt látszik bizonyítani az a körülmény is, hogy Szegeden a kukoricának is van a fentiekhez hasonló *hátyája*. Erre *Terescsényinek* egy másik elbeszélése szolgáltatja a következő példát: „Évégből ott-hagyja az orvhalászokat és belép a kukoricásba. Nem telik bele tíz perc és úgy véli, mintha lábnyomokat fedezne fel a *hátyák* között”. (Napkelet, 1928, 22. sz. 757. l.) Amint a példából látható, az író és valószínűleg a szegedi nép is ezen a *hátyán* a kukorica töltögetésekor a szár közé felhomposított földet érti. S ha ez valóban így van, akkor könnyen lehet *hátyája* egyéb feltöltögetett gazdasági növénynek is, pl. a burgonyának vagy a paprikának. Talán e kis közlemény valamelyik olvasója meg tudná mondani, hogy csakugyan van-e.

Kóla Ilona.

NÉPRYELV, NÉPHAGYOMÁNY.

Adatok a szegedi népryelv mondattanához.

I. Allítmány.

1. Az *áldassék, dicsértessék*-en kívül a szenvedő igealakot nem használják, s ha kifejezésre mégis szükségük van, az *-ódik* képzős igével élnek: *A világon mindön kitudódik*. Ennek a szenvedőnek tehát általános alanszerű jelentése van. (L. 13. §.)

2. Néha tárgyias ragozást használnak alanyi helyett: *Nam vótál ott-hun, hát égyüttelek mögkeresni. Bám s én, mondjon azt, amit akar. Vak vezetí világtalant* (Nyr. IX. 470.) Kálmanánál is: *Bétyár fatyú futkározik a mezón: ökröt, barmot, birkát, ménöst keresi*. (Sz. n. I. 53. Ellenben csak leírásbeli hiba lehet: *Fordics mög a párnát, avvá álmocc, akit szercecc*. Nyr. IV. 83.) — Máskor pedig alanyit találunk a tárgyias helyén: *Hagyja csak, hagyja, tudok én annak ögyéb módját is. Ténnap is két jércémet évitt az ördög, vagy mi!*

3. A *muszáj*-hoz a jelen időben is oda teszik a segédigét: *Sütét van, muszáj vagyok haza mönni*. A személyt sohasem a főnévi igeneven jelölik meg, hanem mindig a segédigén: *Muszáj vótam egy girizdet mögönni, mē mingyán emönt vóna a petikém. Fáj a talpom, még muszáj löszök mezezláb jární. Ha mög nem gyün az uram, muszáj löttém vóna gyalog haza mönni*.

4. A múltban kezdődő és most is folyó cselekvést vagy állapotot rendszeren a jelen idővel fejezik ki: *Féleve hordom ezt a papucsot, oszt még mindig jó*. Ugyanígy a szokásos cselekvést is: *Mindön esztendőbe így tőszöm el a kápisztát és még sohase romlott mög*. Múlt helyett áll a jelen az élénk beszédben, elbeszélésben is: *Röggē, ahogy a pijacra mögyök, há*